

Ergonomi i kvinnors arbetsmiljö
– Nationell tillsyn 2012

Projektrapport

Rapport 2013:07

Projektrapport

Nationell tillsyn 2012, Ergonomi i kvinnors arbetsmiljö

Av Kersti Lorén, delprojektledare tillsyn
distriktet i Göteborg

Sammanfattning

Arbetsmiljöverket genomförde under hösten 2012 och början på 2013 en nationell tillsynsaktivitet där vi inspekterade arbetsplatser där manuell hantering eller repetitivt arbete förekommer. Exempel på sådant arbete är att lyfta, bära, skjuta, dra eller repetitivt utföra moment där varor, redskap och/eller verktyg hanteras manuellt.

Tillsynen var en del i Arbetsmiljöverkets satsning på kvinnors arbetsmiljö. Vår ledstjärna har varit att man ska kunna utföra sitt jobb utan att behöva äventyra sin hälsa och livskvalitet. En person som till exempel varje dag utför lyft och plötsligt får en ryggskada kan få men för livet och kanske aldrig kommer tillbaka till yrkeslivet.

Skador som uppstår gradvis är svåra att upptäcka. Ofta ligger fokus på tillbud och olyckor. Vi ville med denna tillsyn bidra till att minska belastningsskadorna på längre sikt genom att synliggöra riskerna idag - innan skadorna uppstår. Vi vill ge arbetsgivarna verktyg att själva, eller med hjälp av företagshälsovården, hitta dagens risker för att undvika morgondagens skador.

En ny metod för bedömning av risker för belastningsskador vid lättare manuell hantering prövades. Vi använde även tidigare etablerade metoder för bedömning av risker vid tung hantering. Resultatet visar att frågan är angelägen.

Av de 717 företag och organisationer som Arbetsmiljöverkets inspektörer besökte var det endast tre av tio som inte fick krav på att åtgärda brister i arbetsmiljön vilket visar att denna typ av insats är nödvändig och behövs. Arbetsgivarna var till största delen positiva till att frågan om bedömning av risker för belastningsskador lyftes och många har arbetat vidare med bedömning av risker och åtgärder på ett bra sätt.

Bakgrund och problembeskrivning

Arbetsmiljöverket fick 2011 i uppdrag av regeringen att utveckla och genomföra särskilda insatser med syfte att förebygga att kvinnor slås ut från arbetslivet på grund av arbetsmiljörelaterade problem. Fokus ligger på att förebygga belastningsskador på grund av felaktig arbetsbelastning och satsningen omfattar kunskapsinhämtning, information, utbildning av inspektörer samt genomförande av nationella tillsynsaktiviteter. Resultaten från aktiviteterna ska efter uppdragets slutförande 2014 integreras i Arbetsmiljöverkets ordinarie verksamhet.

En person som ofta utför tungt eller repetitivt arbete kan en dag plötsligt råka ut för en skada med följden att det uppstår men för livet. Bra arbetsmiljö är därför en viktig faktor för att fler människor ska få möjlighet att kunna arbeta längre och utan risker för ohälsa.

Kvinnor svarar för en större andel av sjukfrånvaron än män och har totalt sett ett ohälsotal som är 45 procent högre än männens. Det är också fler kvinnor än män som av hälsoskäl

tvingas avsluta sitt arbetsliv i förtid. För dem kan det innebära lägre pension och otrygg ålderdom till följd av högre grad av sjukdom och sämre ekonomiska förhållanden.

Belastningsbesvär på grund av tungt arbete, ensidiga arbetsrörelser och påfrestande arbetsställningar svarar tillsammans med psykiska sjukdomar för en stor del av den arbetsrelaterade ohälsan och sjukfrånvaron. Hos både män och kvinnor dominerar belastningsskador bland arbetssjukdomar. Det finns också samband mellan fysiska, psykosociala och organisatoriska riskfaktorer i arbetet. Psykosociala arbetsmiljöproblem kan yttra sig som och/eller förstärka besvär i muskler och andra funktionsstörningar.

Inriktning och mål

Syftet med tillsynen var att den skulle leda till ökad kunskap om ergonomi i kvinnors arbetsmiljö inom de branscher som besöktes och bidra till att införa användbara metoder för att i tillsynsarbetet uppmärksamma risker för belastningsskador. Särskilt fokus lades på bedömning av risker för belastningsbesvär i hand arm och rygg vid repetitivt arbete och manuell hantering. Kvinnliga montörer i industrin har i jämförelse med män i industrin en högre relativ frekvens av arbetsrelaterade belastningsbesvär.

Repetitivt arbete innebär att man upprepar liknande arbetsrörelser om och om igen. Ofta med ett högt arbetstempo. Det man hanterar behöver knappt väga något alls. Kvinnor är överrepresenterade i det monotona, repetitiva arbetet där risken för besvär i muskler och leder är betydande. Kvinnor tycks också oftare stanna kvar i dessa arbeten medan män flyttar vidare till andra arbetsuppgifter.

Det kan räcka med armarnas tyngd för att muskler och leder belastas på ett ogynnsamt sätt. Ett repetitivt arbete kan likaväl som ett tungt arbete leda till belastningsskador i muskler, senor och leder. Skadorna uppstår gradvis och tar lång tid att läka.

Fler arbetsgivare skulle efter tillsynsinsatsen känna till vilka risker för belastningsskador som arbetstagarna i verksamheten utsätts för och kunna arbeta systematiskt med förbättringar av arbetsmiljön. Fler arbetsgivare skulle också känna till exempel på metoder som synliggör risker för belastningsskador på arbetsplatser där både kvinnor och män arbetar.

Tillsynsinsatsen förväntades ha positiva effekter på såväl kvinnors som mäns arbetsmiljö. Ett exempel på detta kan vara att handhållna maskiner och verktyg ska passa både kvinnor och män med tanke på till exempel handstorlek och fysisk styrka.

Målet med tillsynen var att arbetsgivare i större utsträckning ska arbeta förebyggande så att både det tunga och det repetitiva arbetet minskar på arbetsplatser inom de branscher vi fokuserade på.

Avgränsningar

Inspektionerna genomfördes under hösten 2012 och i januari 2013 inom branscher där vi kände till att risker för belastningsskador förekommer.

Vi valde att inspektera arbetsplatser där manuell hantering eller repetitivt arbete förekommer och där både kvinnor och män var anställda. I 2012 års tillsyn valde vi att inspektera branscher där man hanterar varor, redskap eller verktyg till skillnad från arbete med människor eller djur. Exempel på branscher var: livsmedelsindustrin, tillverkningsindustrin, fordonsindustrin, målare, partihandel, tvätterier, hotellstädning och skötsel av grönytor.

Samverkan

Samverkan har skett med den referensgrupp som är särskilt sammansatt för hela programmet Kvinnors arbetsmiljö och som består av representanter för arbetsmarknadens parter. Följande organisationer ingår i referensgruppen: SACO, LO, TCO, Svenskt Näringsliv, Sveriges Kommuner och Landsting, Försäkringskassan, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, Föreningen Sveriges företagshälsor, Diskrimineringsombudsmannen, Unionen, Arbetsgivarverket, Jämställdhetsdelegationen, Arbetstagare i Kommuner och Landsting och Karolinska Institutet.

Tillvägagångssätt

Vid denna tillsynsinsats använde vi tre olika metoder för att uppskatta risker för belastningsbesvär vid repetitivt arbete (Hand Arm Riskbedömnings Metod - HARM) och manuell hantering (ADI 627 och 668 "Bedöm risker vid manuell hantering" Key Item Method - KIM 1 och KIM 2).

Eftersom ett viktigt syfte med 2012 års tillsynsinsats var att arbetsmiljöinspektörerna skulle pröva och Arbetsmiljöverket eventuellt införa nya användbara metoder att uppmärksamma risker för belastningsskador, valdes i första hand branscher där varor, redskap och/eller verktyg hanterades manuellt.

"HARM och KIM är så konkreta. Jag har använt båda, det har varit bra att kunna anpassa vilken metod jag ska använda utifrån situationen. Är det framförallt tunga lyft blir det KIM och handlar det om repetitivt arbete tar jag HARM."

Julia Thonérfelth, inspektör i Umeå

Inspektionerna aviserades ett antal veckor i förväg och materialet som användes vid inspektionen skickades med som en bilaga. Några arbetsgivare tog till sig och använde metoderna redan före inspektionen. Vissa av dem tog redan i det skedet hjälp av företagshälsovården. Andra tyckte att metoderna såg svåra ut och föredrog att vänta tills inspektören kom.

Vid inspektionerna genomförde inspektören tillsammans med arbetsgivare och skyddsombud en bedömning av risker för belastningsskador vid ett arbetsmoment som man antingen kom överens om vid sittande bord eller som skyddsombud och arbetsgivare kommit överens om före inspektionstillfället. Bedömningen var ett bra underlag för att beskriva brister för vidare arbete med att förebygga belastningsskador.

Bedömningen föregicks av samtal om systematiskt arbetsmiljöarbete, aktuella uppgifter om arbetsskador och sjukfrånvaro på arbetsplatsen. Resonemang fördes också om hur det såg ut på arbetsplatsen för kvinnor och män.

Exempel på frågor som kunde lyftas:

- Har kvinnor och män samma befattningar?
- Om kvinnor och män har samma befattningar – har de samma arbetsuppgifter?
- Vilka förutsättningar får män och kvinnor på arbetsplatsen att kunna jobba med samma saker? Till exempel kunskap, handledning och provtid.
- Är verktygen på arbetsplatsen anpassade för både kvinnor och män?

"Jag var på ett tillverkningsföretag i Strängnäs där de tillverkar små instrument. Det var en positiv och rolig inspektion. Jag satte igång och pratade om KIM och HARM. De lyssnade och nickade och jag kände att jag nådde fram. Jag höll på som vanligt... men så plötsligt tar de fram en bunt papper och visar mig. Jag blev otroligt förvånad! Det visade sig att de hade jobbat med materialet själva. Allt var ifyllt. Det öppnade ju upp för en förståelse av varför repetitivt arbete inte är bra och varför arbetsrotation behövs. Det var ett kanonbesök! "

Pierre Gustafson, inspektör i Eskilstuna

"KIM-metoden är bra utgångspunkt för samtal. Det blev enkelt att sitta ner och göra riskbedömningen tillsammans med killarna på målerifirman. Det blev svart på vitt."

Maria Höcke, inspektör i Göteborg

Resultat i tillsynen

Av de 717 företag och organisationer som Arbetsmiljöverkets inspektörer besökte var det endast tre av tio som inte fick krav på att åtgärda brister i arbetsmiljön. Två tredjedelar av ärendena är avslutade och nio underrättelser har skrivits.

De tre vanligaste bristbeskrivningarna var:

1. Ni har inte tillräckligt undersökt arbetsförhållandena i er verksamhet och riskbedömt dem med fokus på belastningsergonomi.

Det här handlar om att företagen ska göra skriftliga undersökningar och riskbedömningar utifrån föreskrifterna om belastningsergonomi (AFS 2012:2).

Viktiga faktorer att ta hänsyn till i bedömningarna:

- Antal lyft per arbetsdag
- Bördans vikt och greppbarhet
- Arbetsmomentens fördelning över arbetsdagen
- Pauser, raster

- Arbetsställningar och arbetsrörelser vid de olika arbetsmomenten (t.ex. arbetshöjd, möjlighet till variation, knästående, utrymme för rörelser, inre/yttre arbetsområde, böjning vridning och sträckning)
 - Stress och arbetstempo
 - Möjlighet till arbetsrotation med mera
 - Upplevda besvär och registrerad sjukfrånvaro med belastningsorsak
 - Klimat
2. Arbetsmiljöverket bedömer att era arbetstagare inte har fått tillräckliga kunskaper för att utföra arbetet på så sätt att risken för fysisk överbelastning minimeras.

Det är viktigt att arbetstagarna har kunskaper om vilka risker för belastningsbesvär som finns i arbetet och hur de ska göra för att minska risken att ådra sig belastningsrelaterade besvär.

3. Den riskbedömning vi gjorde, med hjälp av bedömningsmodellen Hand Arm Riskbedömnings Metod (HARM) / Key Item Method (KIM, ADI 627, 668) (stryk det som ej använts), visade att arbete med följande arbetsuppgifter:

.....

innebär risk för fysisk överbelastning av bland annat (kroppsdelen) för de arbetstagare som arbetar med detta.

Det här handlar om att inspektören vid inspektionstillfället gjorde en bedömning av risk för belastningsskada vid utvald arbetsplats. Tillsammans med arbetsgivare och skyddsombud gick man sedan igenom riskbedömningen för att se om det var någon särskild del av den granskade arbetsuppgiften som utgjorde risk för belastningsskada. Det kunde exempelvis handla om att tiden momentet utfördes var för lång, eller att bördan var för tung att förflyttas med manuellt.

"Jag inspekterade ett företag i elektronikbranschen, där det förekom repetitivt arbete vid monteringen och tunga lyft av slutprodukten. Ansvariga på företaget var ganska insatta i arbetsmiljöfrågorna hade inte gjort särskilt mycket på de senaste åren.

Jag startade med en inledande information och tillsammans gjorde vi riskbedömningar på två olika arbetsmoment.

Det ena arbetsmomentet innebar tunga lyft och därför gjorde jag en riskbedömning med KIM-metoden då arbetsmomentet innebar uteslutande dessa lyft. Det andra arbetsmomentet var i monteringen, där använde jag HARM-metoden för att se om det repetitiva arbetet var skadligt.

Båda riskbedömningarna visade att det var risk för fysisk överbelastning.

Förutom att åtgärda den belastningsergonomiska risken för de båda monteringsmomentet och lyftmomentet, fick företaget även krav på att åtgärda arbetstagarnas kunskaper och se över samverkan med skyddsombud. Kraven ställdes i november och i mars var det dags för återbesök.

En åtgärd som hade införts var arbetsrotation. De hade kortat ner arbetspasset för att bryta det monotona. De hade också jobbat mycket med attityderna på företaget. Tidigare fanns en klar

uppfattning om hur arbetet skulle organiseras, att de dyra maskinerna måste gå. Nu hade produktionskraven minskat och insikten om att maskinerna inte behövde gå full fart hade växt fram. Det var ok att sänka farten.

De hade börjat med samverkansmöten, vd och skyddsombud, vilket gjorde det möjligt för dem att fånga upp saker snabbt. De hade genomfört ergonomigenomgångar.

Det hade också ersatt ett arbetsmoment med tunga lyft med en lyftanordning.

De hade lyckats göra otroligt mycket på några månader. De var positiva till metoderna och fortsätter att jobba vidare själva med andra moment. De prioriterar sina resurser och vidtar åtgärder. Otroligt roligt.

Jag upplever att vi sätter igång processer på både kort och långt sikt. Vi har uppmärksammat dem på de värsta momenten och sått frön för att de ska fortsätta själva. Vi lämnar dem med något konkret att jobba vidare med"

Julia Thonérfelth, inspektör i Umeå

Effekter av tillsynen

Vid våra uppföljande inspektioner har vi sett att många arbetsgivare har vidtagit åtgärder för att förbättra arbetsmiljön med fokus på belastningsergonomi.

"Att erbjuda arbetsgivare och skyddsombud olika metoder för att bedöma risker för belastningsskador har fungerat fantastiskt pedagogiskt och bidragit till att arbetsgivarna har fått en förståelse för belastningsergonomi. Metoderna ger också utrymme för hur de aktivt kan arbeta med rätt åtgärder eftersom det blir tydligt vad som genererade mest poäng. Arbetsgivarna och skyddsombuden har verkligen varit tacksamma för att myndigheten påvisar olika metoder som underlättar bedömningen av risker för belastningsskador."

Birgitta Sivnert, inspektör i Malmö

En arbetsgivares erfarenhet av våra inspektioner:

"Vi tycker inte att det är ok att någon skadar sig på jobbet"

AQ Segerström & Svensson erbjuder plåtkomponenter till kunder som bland annat producerar lastbilar, bilar och tåg. Fabriken ligger i Eskilstuna. Drygt 200 personer arbetar med att bearbeta plåten: pressa, svetsa, ytbehandla och montera. Det är en bullrig miljö där arbetet utförs i högt tempo. Kvalitetskraven från kunderna är höga.

Richard Miles är produktionschef och var väl insatt i arbetsmiljöfrågor redan innan Arbetsmiljöverket inspekterade arbetsplatsen under hösten 2012. Arbetet i fabriken är både tungt och repetitivt vilket framförallt orsakar personalen problem med belastningsskador i handleder och armar.

Då Arbetsmiljöverkets inspektör var på plats såg Richard Miles sin chans att undersöka risken för framtida skador hos dem som arbetar med målning.

Att måla plåten var - innan Arbetsmiljöverkets besök – ett mycket repetitivt arbete som utfördes i en obekväm arbetsställning.

På själva inspektionsdagen arbetar Anna* med målningen - en process där man arbetar två och två i ett team på åtta personer.

Själva arbetsmomentet innebär att Anna arbetar med hand- och armrörelser från under knähöjd för att täcka plåtens nederkant med färg till att därefter lyfta samma arm över axelhöjd i syfte att täcka plåtens övre del. Arbetsrörelsen upprepas om och om igen så att hela plåten täcks av färg, från vänster till höger. Det innebär att Annas handled rör sig fler än 60 gånger per minut, åtta timmar om dagen.

Precis som Richard Miles anade visade HARM-metoden, som användes för att undersöka riskerna med arbetsmomentet denna dag, att det fanns en klar risk för framtida skador. Nu fanns det på papper, svart på vitt.

Ständiga förbättringar

Idag har AQ Segerström & Svensson åtgärdat problemet och investerat i en automatiserad process. Hela 60 procent av målningen kommer att göras automatisk via ett datoriserat styrsystem. Det enda Anna måste måla för hand är det som styrsystemet missar. Missarna i form av fläckar, eller svåråtkomliga områden, går hon in och fixar till. Det innebär att hon rör sin handled mycket mindre när hon bättringsmålar.

Personalen är nöjd. Ledningen är nöjd. Men AQ Segerström & Svensson har inte slagit sig till ro med denna förbättring. De har tagit hjälp av företagshälsovården och kartlagt samtliga processer i fabriken med hjälp av HARM- och KIM-metoderna. De är långtifrån klara utan har nu siktet inställt på ständiga förbättringar.

- Vi tycker inte att det är ok att någon skadar sig på jobbet, säger Richard Miles.

En annan process är på gång att automatiseras i syfte att undvika tunga lyft och de ska också införa mer rotation.

- Vi har lärt oss ett tänk vi inte hade förut. Att tänka rotation i syfte att belasta olika muskelgrupper.

*Anna är ett påhittat namn, hon heter egentligen något annat.

Arbetsmiljöverket har med denna insats haft möjlighet att pröva och införa en för Sverige ny metod (HARM) för att bedöma risken för belastningsskador till följd av repetitivt arbete. Eftersom HARM fungerat så bra vid våra inspektioner har vi valt att lägga den på vår webb (www.av.se) som en checklista för arbetsgivarna att använda.

Instrumentet HARM finns också numera med på universitetskursen i metoder för att bedöma belastningsergonomiska risker (Belastningsergonomisk riskbedömning 7,5 högskolepoäng) som Centrum för Belastningsskadeforskning (CBF) på Högskolan i Gävle ger.

Även företagshälsovården har varit intresserad. Representanter har efterfrågat utbildning och information, framför allt för att bättre kunna bedöma riskerna vid handintensivt och repetitivt arbete. De metoder som vi har använt för bedömning av tung manuell hantering har varit kända i Sverige sedan tidigare. Företagshälsovården har också efterfrågats som extern expertresurs av flera arbetsgivare.

Fortsatt arbete

Uppföljningarna visar att många företag arbetar vidare med att bedöma riskerna för belastningsskador. Processen med att bedöma risker på arbetsplatserna är påbörjad på företagen men åtgärderna tar tid och pågår i de flesta fall fortfarande.

Diskussion

En bedömning av risker för belastningsskada syftar till att arbetsgivaren ska bedöma själva arbetet, om alla kan arbeta där. Arbetstagare har olika förutsättningar att klara av fysiska krav. Förutsättningarna varierar med fysisk och psykisk styrka, med kropps mått, kön, ålder, erfarenhet, kondition, motivation och eventuella funktionsnedsättningar. Utgångspunkten i arbetsmiljölagen är att man i första hand ska skapa balans mellan arbetets krav och människans förutsättningar genom att anpassa arbetet till människan. Det är viktigt att ta hänsyn till kvinnors och mäns olika förutsättningar vad gäller belastningar och därmed risk för ohälsa.

En svårighet när man bedömer ett arbetsmoment är att resultatet av bedömningen kan se bra ut, vara grönt. Om en arbetstagare roterar mellan flera liknade, som grönt bedömda, arbetsmoment under arbetsdagen så kan den sammantagna bedömningen bli både gul och ibland t.o.m. röd. Det kan bli så när arbetsmomenten exempelvis utförs vid olika maskiner och bedöms var för sig men vid närmare påseende involverar samma rörelser för exempelvis arm och hand. Det kan vara en pedagogisk kullerbytta att förklara att kombinationen av flera arbetsmoment som är bedömda som gröna ger bedöms som röd när de utförs efter varandra. Här kan företagshälsovården ha en betydande roll. Det är också viktigt att arbetsgivaren tar med i beräkningen var i verksamheten arbetstagare uppger att de får besvär eller känner av kroppen på något annat sätt. Bedömningsmodeller som KIM och HARM kan vara användbara att utgå ifrån.

Vem gör bedömningen? Företagshälsovården har en viktig uppgift i sin roll som oberoende expertfunktion men arbetsgivaren gör klokt i att hålla i takt pinnen och se till att öka sin kunskap om bedömning av risker för belastningsskador inom organisationen och ta hjälp av experterna vid bedömningar och sammanvägningar som är lite knivigare.

Om arbetstagare inte använder de hjälpmedel som finns och ska användas kan det vara ett tecken på att arbetsgivaren saknar rutiner för att följa upp och se hur instruktioner följs. Arbetstagaren ska följa givna instruktioner och arbetsgivaren ska göra det möjligt för arbetstagaren att göra rätt.

Arbetsmiljöinspektörerna i tillsynen

Samtliga Arbetsmiljöverkets distrikt har medverkat och ca 40 procent av alla inspektörer.

Inspektörerna har, genom sina kontaktpersoner på respektive distrikt, haft möjlighet att diskutera och ställa frågor under hela tillsynsinsatsen. Var och en har också besvarat en enkät efter att inspektionerna och de flesta av uppföljningsbesöken var avklarade. 87 inspektörer fick möjlighet att svara, 65 svarade.

Det man framför allt var nöjd med var:

- 81 procent tyckte att det var bra att ha med en metod för bedömning av risker för belastningsskador ut på inspektion. Av kommentarerna framgick att framför allt KIM varit lätt att använda.
- 89 procent blev väl mottagen av intresserade arbetsgivare
- 83 procent tyckte att företagen var värda att besöka med denna inriktning. Av kommentarerna framgick att framför allt livsmedels- och tillverkningsindustrin varit värda att besöka.
- 81 procent tyckte att arbetsgivarna arbetat bra eller mycket bra med åtgärder av beskrivna brister. Kommentarerna visar att arbetsgivarna har tagit till sig de olika metoderna för bedömning av risker för belastningsskador med eller utan företagshälsovårdens hjälp och arbetat vidare, ibland lång mer än ställda krav.
- 78 procent ansåg att vi genom insatsen ökat antalet arbetsgivare som känner till hur belastningsbesvär uppstår och förebyggs.

De svårigheter inspektörerna uttryckte var:

- 38 procent ansåg att HARM inte var en användbar metod. Av kommentarerna framgick att den framför allt var användbar för företagshälsovården och att det krävs goda kunskaper i belastningsergonomi för att kunna hantera den, men att den också kan vara ett pedagogiskt verktyg.
- Vid bedömning av hotellstädning passade det inte så bra att använda metoderna KIM eller HARM. Här fick man diskutera risker utifrån föreskrifterna i belastningsergonomi (AFS 2012:2) istället.

Arbetsmiljöverkets värdeord som togs fram 2011 är offensiv, trovärdig och kommunikativ. Det är intressant att återge inspektörernas upplevelser av insatsen utifrån de begreppen. 70 procent upplever att tillsynsinsatsen har varit **offensiv**. 66 procent känner att de har fått tillräckligt underlag för att kunna vara **trovärdig**, lika många känner att de har fått tillräckliga kunskaper för att kunna vara trovärdig. Det tar tid att lära sig arbeta med materialet och det har upplevts vara svårt att hinna bedöma rörelser och skriva resultat samtidigt. 65 procent av

inspektörerna upplevde att tillsynsstödet har varit en hjälp till att kunna vara **kommunikativ** vid inspektionen.

Bilagor

- 1 Deltagare i projektet
- 2 Tillsynen i siffror
- 3 Antal besök per näringsgren
- 4 Föranmälan av besök
- 5 Inspektionsprotokoll
- 6 Korta arbetsskadefakta

Deltagare i projektet

Övergripande programledning

Programägare Boel Callermo, avdelningschef inspektionsavdelning mitt
Samordnare av regeringsuppdraget om Kvinnors arbetsmiljö Ingrid Gidlund, biträdande
tillsynsdirektör distriktet i Linköping

Projektgrupp

Projektledare Minke Wersäll, distriktet i Linköping
Delprojektledare metod- och kompetensutveckling, Minke Wersäll, distriktet i Linköping
Delprojektledare kunskapsinhämtning och -spridning Ruth Carlsson, avdelningen för regler
och expertstöd
Delprojektledare tillsyn Kersti Lorén, distriktet i Göteborg
Projektmedlemmar Leif Häggström Nätfalk, distriktet i Umeå
Projektsekreterare Lola Lidén, distriktet i Linköping
Kommunikatör: Helena Westlund, avdelningen för kommunikation
Kommunikationsstrateg: Judit Hadnagy, inspektionsavdelning mitt

Kontaktpersoner i Arbetsmiljöverkets distrikt

Distriktet i Luleå: Åsa Sjöström Ross
Distriktet i Umeå: Leif Häggström Nätfalk
Distriktet i Härnösand: Ann-Cathrine Danielsson
Distriktet i Falun: Stefan Reis
Distriktet i Stockholm Madeleine Molander
Distriktet i Örebro: Ing-Marie Bjurstedt
Distriktet i Linköping: Minke Wersäll
Distriktet i Göteborg: Tommy Fahlander
Distriktet i Växjö: Ann-Britt Gunnarsson och Johan Jiveström
Distriktet i Malmö: Birgitta Sivnert

Sammanlagt har ca 90 inspektörer från hela landet deltagit i inspektionerna.

Tillsynen i siffror

	Besökta arbetsställen	Antal krav
Avdelning Nord	137	385
Avdelning Mitt	299	695
Avdelning Syd	281	481
	717	1561

Resultat:

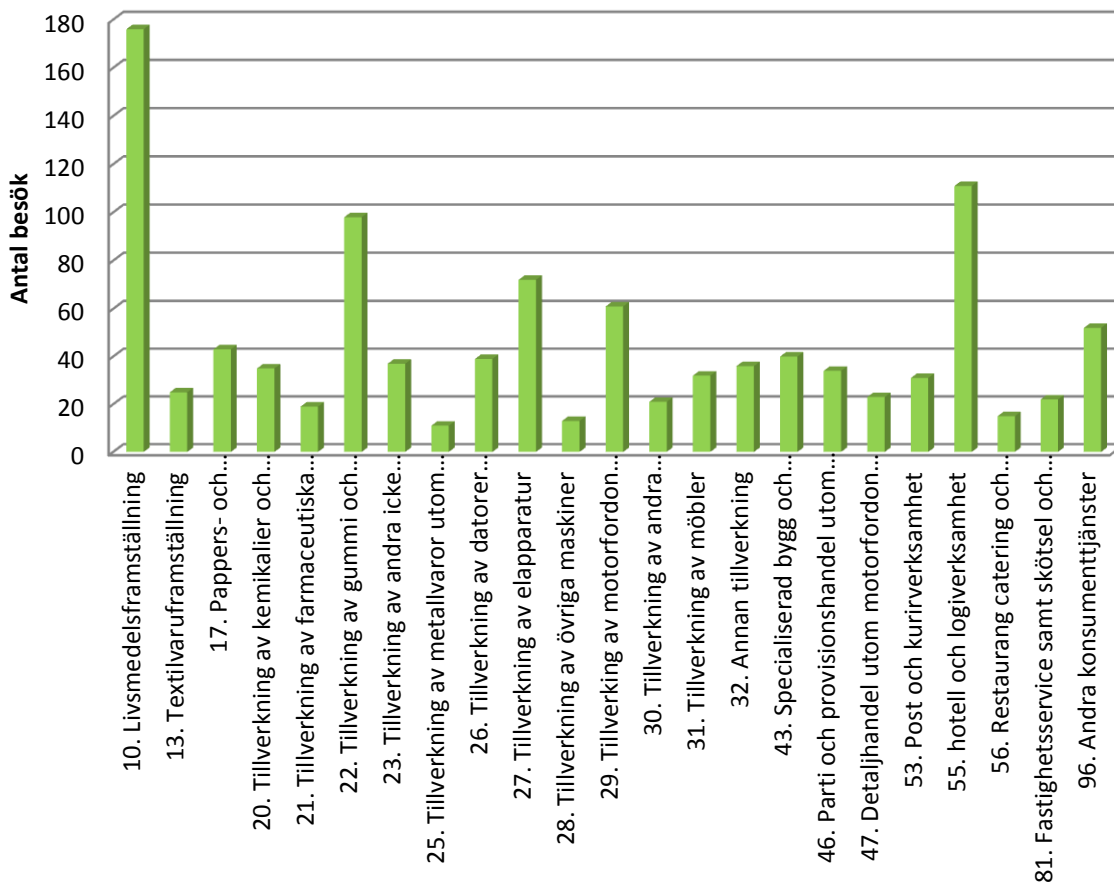
	Antal	Krav
Inspektionsprotokoll	474	1475
Inspektionsmeddelanden	33	86
Underrättelser	8	22

Bilaga 3

Näringsgren	Antal besök	Antal IM/IP	Antal krav
10. Livsmedelsframställning	176	88	285
11. Framställning av drycker	3	1	4
12. Tobaksvaruframställning	3	2	4
13. Textilvaruframställning	25	12	31
14. Tillverkning av kläder	3	2	6
15. Tillverkning av läder, läder- och skinnvaror m.m.	3	1	2
17. Pappers- och pappersvarutillverkning	43	22	60
20. Tillverkning av kemikalier och kemiska produkter	35	17	51
21. Tillverkning av farmaceutiska basprodukter och läkemedel	19	10	34
22. Tillverkning av gummi- och plastvaror	98	24	149
23. Tillverkning av andra icke-metalliska mineraliska produkter	37	22	48
25. Tillverkning av metallvaror utom maskiner och apparater	11	5	21
26. Tillverkning av datorer, elektronikvaror och optik	39	17	56
27. Tillverkning av elapparatur	72	33	94
28. Tillverkning av övriga maskiner	13	7	19
29. Tillverkning av motorfordon, släpfordon och påhängsvagnar	61	29	81
30. Tillverkning av andra transportmedel	21	10	32
31. Tillverkning av möbler	32	15	44
32. Annan tillverkning	36	14	36
43. Specialiserad bygg- och anläggningsverksamhet	40	17	45
45. Handel och reparation av motorfordon och motorcyklar	4	1	3
46. Parti- och provisionshandel utom motorfordon	34	20	71
47. Detaljhandel utom med motorfordon och motorcyklar	23	11	39
49. Landtransport, transport i rörsystem	3	1	2
52. Magasinering och stödtjänster till transport	5	2	13
53. Post och kurirverksamhet	31	14	44
55. Hotell- och logiverksamhet	111	52	162
56. Restaurang-, catering- och barverksamhet	15	7	14
70. Verksamheter som utövas av huvudkontor, konsulttjänster	2	1	2
71. Arkitekt- och tekniska konsultverksamhet, teknisk provning och analys	2	1	3
72. Vetenskaplig forskning och utveckling	1	0	0
73. Reklam och marknadsundersökning	2	1	5
81. Fastighetsservice samt skötsel och underhåll av grönytor	22	8	34
82. Kontorstjänster och andra företagstjänster	1	1	2
85. Utbildning	4	1	1
86. Hälso- och sjukvård	2	0	0
88. Öppna sociala insatser	3	0	0
94. Intressebevakning, religiös verksamhet	1	0	0
96. Andra konsumenttjänster	52	26	88

Besök per näringsgren

Föranmälan av inspektion

Arbetsmiljöverket kommer att göra en inspektion hos er **den \$& kl. \$&**. Besöket beräknas ta 2,5-3 timmar.

Vi kommer att inspektera de arbetsförhållanden i er verksamhet där manuell hantering eller ensidigt upprepat arbete förekommer. Exempel på det är att lyfta, bära, skjuta, dra eller repetitivt utföra arbete där varor, redskap och/eller verktyg hanteras manuellt.

Satsning för att förebygga belastningsbesvär

Arbetsmiljöverket utvecklar och genomför under åren 2011-2014 särskilda insatser med syfte att förebygga att kvinnor slås ut från arbetslivet på grund av arbetsmiljörelaterade problem. Insatserna sker som ett led inom programmet om kvinnors arbetsmiljö.

Vårt övergripande syfte med insatserna är att förebygga ohälsa och för tidigt utträde från arbetsmarknaden-på grund av belastningsskador. Detta drabbar kvinnor hårdare än män.

Inspektioner kommer att genomföras i branscher där vi bedömer att risken är stor för att drabbas av ohälsa och för tidigt utträde från arbetsmarknaden oberoende om det är kvinnor eller män.

Vid inspektionen

Under besöket ska företrädare för arbetsgivaren och skyddsombud närvara. Om lokalt skyddsombud saknas bör ni ta kontakt med det regionala skyddsombudet för att ge denne möjlighet att delta i inspektionen.

Från Arbetsmiljöverket kommer undertecknad och \$& att närvara. **Var vänlig och bekräfta, tid och plats för inspektionen.**

Vid inspektionen används framför allt två metoder som syftar till att bedöma risken för överbelastning av kroppen. Metoderna används vid alla inspektioner inom samma tillsynsinsats i Sverige.

För att bedömningen ska bli så rättvis som möjligt bör den göras på en person som är representativ för gruppen arbetstagare hos er. Det kan vara lämpligt att ni tillsammans med skyddsombud, eller att vi tillsammans, väljer ut ett arbetsmoment för bedömning.

Vi kommer att be er att redovisa er statistik gällande rapporterade arbetsskador och sjukfrånvaro. Vi kommer också att be er berätta hur ert systematiska arbetsmiljöarbete bedrivs

och hur ni arbetar med riskbedömningar och åtgärder för att förebygga belastningsergonomiska problem.

Om vi upptäcker brister i arbetsmiljön kommer ni att få ett inspektionsprotokoll där vi redovisar de brister vi sett som ska åtgärdas för att förbättra arbetsmiljön på ert företag/arbetsställe.

Information

Arbetsmiljöverket arbetar för att minska riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetslivet och för att förbättra arbetsmiljön ur ett helhetsperspektiv.

Besök Arbetsmiljöverkets webbplats www.av.se när ni vill veta mer om oss och lagar och föreskrifter om arbetsmiljö. Ni kan också läsa om hur våra inspektioner går till och de krav vi kan komma att ställa. På www.av.se/sam/utbildning finns interaktiva webbutbildningar om systematiskt arbetsmiljöarbete och riskbedömningar.

Har ni frågor att ställa går det bra att kontakta oss.

\$&

Bilagor:

ADI 627, 668, Bedöm risker vid manuell hantering "KIM", Bedömningsmodellen "HARM"

Inspektionsprotokoll

Resultatet av inspektionen den

Arbetsgivare:	Organisationsnummer:
Arbetsställe:	Besöksadress:
Närvarande vid inspektionen:	
Inspektionens huvudsakliga inriktning: Ergonomi i kvinnors arbetsmiljö, belastningsergonomisk riskbedömning	

Belastningsergonomiska faktorer

- 1a.** Den riskbedömning vi gjorde, med hjälp av bedömningsmodellen Hand Arm Riskbedömnings Metod (HARM) / Key Item Method (KIM, ADI 627) (stryk det som ej använts), visade att arbete med följande arbetsuppgifter:

.....
innebär risk för fysisk överbelastning av bland annat

..... (kroppsdelen) för de arbetstagare som

.....
arbetar med detta (Se bifogad bilaga HARM/KIM).

- 1b.** I samband med bedömningen framkom att arbetstagarna upplevde stress på grund av höga krav/ låg kontroll/svårt att påverka sin arbetssituation, vilket kan förstärka risken för belastningsskada.
- 2.** Ni har inte tillräckligt undersökt arbetsförhållandena i er verksamhet och riskbedömt dem med fokus på belastningsergonomi.

Information

Undersökningar och riskbedömningar ska dokumenteras skriftligt och utgå ifrån Arbetsmiljöverkets föreskrift (AFS 2012:2) om belastningsergonomi.

Vid bedömningen ska särskilt följande faktorer beaktas:

- Antal lyft per arbetsdag
- Bördans vikt och greppbarhet
- Arbetsmomentens fördelning över arbetsdagen
- Pauser, raster
- Arbetsställningar och arbetsrörelser vid de olika arbetsmomenten (t.ex. arbetshöjd, möjlighet till variation, knästående, utrymme för rörelser, inre/yttre arbetsområde, böjning vridning och sträckning)
- Stress och arbetstempo
- Möjlighet till arbetsrotation med mera
- Upplevda besvär och registrerad sjukfrånvaro med belastningsorsak
- Klimat

Utifrån resultatet av riskbedömningen ska arbetsgivaren i en tidsplanerad handlingsplan ange de åtgärder som ska vidtas för att förebygga ohälsa och olycksfall och som inte genomförs omedelbart. Av handlingsplanen ska också framgå vem som är ansvarig för att åtgärderna genomförs.

Som hjälp vid bedömningen kan validerade metoder för ergonomisk riskbedömning som till exempel Arbetsmiljöverkets ADI 627 och bedömningsmetoden "Hand Arm Riskbedömnings Metod" (HARM) användas.

- 3. Ni har inte vidtagit de åtgärder som krävs för att minimera risken för fysisk överbelastning i er verksamhet.
- 4. Vid inspektionen framkom att det fanns kvarstående belastningsergonomiska brister som inte var åtgärdade. Ni kunde inte uppvisa någon skriftlig handlingsplan som visar hur och när ni avser att åtgärda dessa brister och vem som ansvarar för respektive åtgärd.

Se Arbetsmiljöverkets föreskrifter AFS 2012:2 om belastningsergonomi och AFS 2001:1 om systematiskt arbetsmiljöarbete.

Arbetstagarnas kunskaper

- 5. Arbetsmiljöverket bedömer att era arbetstagare inte har fått tillräckliga kunskaper för att utföra arbetet på så sätt att risken för fysisk överbelastning minimeras.

Se AFS 2012:2 och AFS 2001:1.

Information

Arbetstagare som arbetar med hälsofarliga eller onödigt tröttande fysiska arbetsuppgifter ska minst känna till följande:

- Hur lämpliga arbetsställningar ska intas och hur skadliga arbetsrörelser ska undvikas
- Hur teknisk utrustning och hjälpmedel ska användas för att minska risken för belastningsskador

- Vilka risker som olämpliga arbetsställningar, arbetsrörelser och olämplig manuell hantering medför
- Hur tidiga tecken på överbelastning av muskler och leder yttrar sig

Arbetsgivaren ska vidare se till att arbetstagaren ges möjlighet att träna in en lämplig arbetsteknik för den aktuella arbetsuppgiften. Arbetsgivaren ska även följa upp att instruktionerna efterlevs.

Ledningens kunskaper

6. Er/era

.....
har behov av att förbättra sina kunskaper om arbetsmiljö, vad gäller arbetsmiljölagen, arbetsmiljöförordningen och de föreskrifter som gäller för er verksamhet, till exempel Arbetsmiljöverkets föreskrifter gällande systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1), belastningsergonomi (AFS 2012:2).

Se AFS 2001:1.

Rutiner för introduktion

7. Ni kunde inte uppvisa rutiner för introduktion som bland annat anknyter till de belastningsergonomiska risker som finns i er verksamhet.

Se AFS 2001:1.

Information

Det är viktigt att nyanställd personal tidigt får information om ert arbetsmiljöarbete och de arbetsmiljörisker som förekommer i er verksamhet och hur de ska arbeta för att skydda sig mot dessa risker.

Kompetens i den egna organisationen

8. Ni har inte anlitat företagshälsovård eller motsvarande sakkunnig hjälp utifrån med belastningsergonomisk kompetens som hjälp vad gäller
brist:

.....
Arbetsmiljöverket bedömer att ni inte har tillräcklig kompetens i er egen verksamhet för att åtgärda ovanstående brister.

Se AFS 2001: 1.

Samverkan

9. Ni har inte gett skyddsombud och arbetstagare möjlighet att medverka tillräckligt i ert arbete med riskbedömningar och planering av åtgärder avseende belastningsergonomiska brister.

Se AFS 2001:1

10. Övriga brister

Uppföljningsbesök:

Tid för uppföljningsbesök

Ni ska inkomma med svar senast:

Datum:

Ni ska redogöra för vilka åtgärder som ni vidtagit (se 7 kap 3 § arbetsmiljölagen). Om skyddsombud finns ska denne vara delaktig vid genomförandet av åtgärderna.

Information

Detta inspektionsprotokoll är en uppmaning till er att vidta åtgärder för att undanröja de brister och risker som kom fram vid inspektionen. De brister/risker som noterats på omstående sida innebär att ni har avvikelser från den skyddsnivå som gällande arbetsmiljöföreskrifter anger. Om ni inte vidtar åtgärder kan Arbetsmiljöverket besluta om ett föreläggande eller förbud enligt 7 kap. 7 § arbetsmiljölagen.

Som arbetsgivare ska ni, enligt 3 kap. 2 § första stycket arbetsmiljölagen, vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall. Trots att vi nu ger er viss tid att informera oss hur ni har åtgärdat bristerna har ni ändå kvar det fulla ansvaret för arbetstagarnas arbetsmiljö. Ert arbetsmiljöansvar gäller oavsett om Arbetsmiljöverket har ställt krav mot er eller inte.

Arbetsmiljöverkets föreskrifter utvecklar och preciserar arbetsmiljölagen inom arbetsmiljöområdet. Föreskrifterna om *Systematiskt arbetsmiljöarbete* (AFS 2001:1 med ändring genom AFS 2003:4 och AFS 2008:15) beskriver hur det går till att skapa en säker arbetsmiljö. Om ni saknar kunskap eller kompetens för det systematiska arbetsmiljöarbetet i den egna verksamheten ska ni anlita företagshälsovård eller motsvarande hjälp utifrån.

Enligt 7 kap. 3 § arbetsmiljölagen har Arbetsmiljöverket rätt att erhålla de upplysningar som behövs för tillsyn enligt arbetsmiljölagen.

Besök Arbetsmiljöverkets webbplats, www.av.se, när ni vill veta mer om oss och om lagar och föreskrifter om arbetsmiljö. Där kan ni också hämta arbetsmiljölagen och våra föreskrifter i PDF-format.

Har ni frågor att ställa går det bra att kontakta oss.

Inspektör, Telefonnummer

Använd förkortning på omstående sida

AFS = Arbetsmiljöverkets föreskrifter

Belastningsergonomi

Belastningsergonomi handlar om hur arbetsställningar, arbetsrörelser, fysisk belastning och andra förhållanden påverkar kroppens muskler och leder.

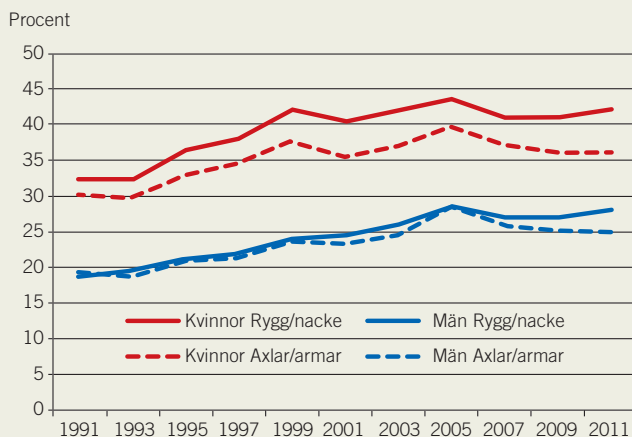
Andelen som har ont i någon del av kroppen varje dag ökar

Andel av sysselsatta 2011:	Procent		
<i>Upplevelse av arbetet</i>	K	M	K+M
– Har påfrestande arbetsställningar	32	29	30
– Har påfrestande tungt arbete	24	26	25
– Har påfrestande ensidiga arbetsrörelser	27	27	27
– Arbetet är bundet och ofritt	20	15	17
<i>Flera gånger varje dag</i>			
– Tvungen att lyfta minst 15 kg	10	17	14
– Tvungen böja och vrida på sig på samma sätt flera gånger i timmen	20	18	19
<i>Krav och inflytande, stress</i>			
– Kan inte bestämma när olika saker ska göras	48	34	41
– Har som mest halva tiden möjlighet att bestämma arbetstakten.	60	44	51

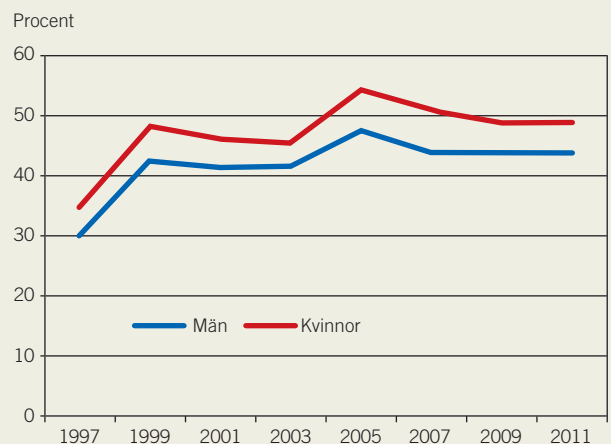
Andelen som angett att man har ont i någon del av kroppen varje vecka har ökat sedan undersökningarna började 1991, men sedan 2005 har en statistisk signifikant minskning skett vad gäller ont i axlar och armar, både bland kvinnor och bland män.

2011 har trenden vänt och en ökning kan skönjas men den är inte statistiskt säkerställd (ur arbetsmiljöundersökningen 2011).

Kroppsliga besvär varje vecka Andel kvinnor och män som uppgett ont varje vecka i övre delen av rygg/nacke, axlar eller armar. 1991–2011.

Andel kvinnor och män som känner sig kroppsligt uttröttad efter arbetet varje vecka. 1997–2011.

Exempel på yrken där minst hälften av kvinnor respektive män uppger att de minst en dag per vecka är kroppsligt uttröttade efter arbetet. Uppgifterna är ett genomsnitt för åren 2009 och 2011.

Kvinnor	
Storhushålls- och restaurangpersonal	80
Hotell- och kontorsstädare m.fl.	70
Maskinoperatörs- och monteringsarbete	66
Försäljningsarbete inom detaljhandel m.m.	66
Förskollärare och fritidspedagoger	62
Män	
Byggnadsträarbetare, inredningssnickare m.fl.	75
Arbete utan krav på särskild yrkesutbildning	65
Arbete inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske	60
Gjutare, svetsare, plåtslagare m.fl.	58
Fordonsförare	56

Arbetsorsakade besvär minskar

Under tiden 1999 till 2003 ökade inverkan av stress och psykiska påfrestningar stadigt för både kvinnor och män.

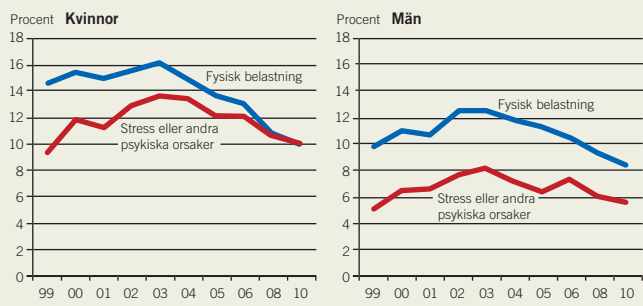
Inverkan av fysisk belastning på rörelseapparaten ökade också men inte i samma utsträckning.

Mellan 2003 och 2010 minskade de arbetsorsakade besvären av både fysiska och psykiska orsaker. Om man lägger ihop de orsaker som handlar om fysisk belastning på rörelseapparaten (tung manuell hantering, påfrestande arbetsställningar och korta upprepade arbetsmoment) så utgör dessa tillsammans för män fortfarande en vanligare orsak till

arbetsorsakade besvär än stress och andra psykiska påfrestningar. För kvinnor utgör fysisk belastning och psykiska påfrestningar 2010 en lika stor orsak till besvär.

Kvinnor och män som fått besvär till följd av fysisk belastning repletive stress eller andra psykiska orsaker. 1999–2010.

Anmälda belastningsskador – drabbade branscher

År 2011 anmäldes 9 400 nya belastningsskador, varav 4 400 har orsakats av långvarig påfrestning på kroppen och bedömts som en belastningssjukdom. 5 000 kan hänföras till en fysisk ansträngning utöver det normala och bedöms som en belastningsolycka.

Totalt utgör belastningsskadorna 25 procent av samtliga anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro och arbetssjukdomar 2011.

Branscher med högst relativ frekvens* för anmäld belastningssjukdom 2011

	Kön	Frekvens	Antal
Transportmedelstillverkning	K	9	127
Tillverkning Metall	K	4	110
Transportmedelstillverkning	M	4	204
Livsmedels-, dryckesvaru- och tobakstillverkning	K	4	78
Offentliga tjänster: försvar, polis m m	K	4	120
Offentliga tjänster: försvar, polis m.m.	M	3	167
Samtliga branscher	K+M	1	

Branscher med högst relativ frekvens* för anmäld belastningsolycka 2011

	Kön	Frekvens	Antal
Avloppsrening, avfallshantering, återvinning	M	4	46
Omsorg och sociala tjänster	K	3	1 138
Offentliga tjänster: försvar, polis m.m.	M	3	163
Utvinning av mineral	M	3	23

*Relativ frekvens = antal anmälningar per 1 000 sysselsatta

ARBETSMILJÖ
VERKET

Arbetsmiljöverket
112 79 Stockholm
Besöksadress Lindhagensgatan 133
Telefon 010-730 90 00
Fax 08-730 19 67
E-post: arbetsmiljoverket@av.se
www.av.se

Den här rapporten kan laddas ner från vår webbplats
www.av.se/publikationer/rapporter/

Vår vision: *Alla vill och kan skapa en bra arbetsmiljö*